

o pojmu „seoske pripadnosti”

ruža first

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Pitanje sociologijskog određenja seoske pripadnosti bitno je za konstituiranje sociologije sela kao posebne znanstvene discipline. No s druge je strane pitanje je li distinktivno određenje »seoskog« uopće moguće u suvremenim uvjetima približenosti sela gradu. O ovoj dilemi autorica raspravlja najprije analizirajući sociologijske dihotomije selo — grad, a potom indikatore seoske nasuprot gradskoj pripadnosti. Katalogiziranje brojnih geografskih, demografskih, ekonomijskih, socijalnih, kulturalnih i drugih razlika između seoskog i gradskog stanovništva i načina života nije teško provesti. No sociologijski relevantno pitanje nije u tome postoje li ili ne postoje takve razlike u načinu života i ponašanja, bitno je dokazati uzročnu vezu između ruralnosti i određenog obrasca međuljudskog odnošaja.

Ni seosko područje (kao ni gradsko) nije tek statistički ili pravni skup činjenica, stvari i aktivnosti. Ono je prije svega skup društvenih odnosa koji izražavaju odnose što postoje u globalnom društvu. Stoga se bit lokalnih seoskih odnosa može utvrditi tek uzročno-posljedičnim povezivanjem pojedinih strukturalnih elemenata kroz koje se fenotipovi danog prostora organiziraju. Pri tom uvjetovanost društvenim treba imati prednost pred prostornim načelom.

primljeno ožujka 1982.

97 članci

→ Jedno od temeljnih definicijskih pitanja ruralne sociologije jest određenje pojma **seoske pripadnosti** ili **ruralnosti**. Definiციjski problem ruralnosti nije, međutim, ograničen samo na određenje pojedinih (pod)sustava seoskog prostora kao »seoskih« nego je izraz dubljih teškoća pri konceptualizaciji u okviru ruralne (ali i urbane pa i opće) sociologije. Sadržaj bi ruralne sociologije u odnosu na ostale posebne sociologije mogao, doduše, biti ishodom dogovora. No ipak je nužno postaviti pitanje je li sociologijski smi-

* Ovaj je rad bio izložen na znanstvenom skupu sociologa Jugoslavije »Sociologija u jugoslavenskom socijalističkom samoupravnom društvu — njene istraživačke orijentacije, sadašnje dileme i perspektive« (Beograd, 26—27. listopada 1981).

sleno distinktivno određenje **seoskog** uopće moguće u suvremenim uvjetima približenosti sela i grada.¹⁾

Problem je izričito postavio još J. H. Coop ukazujući na činjenicu da ne postoji ni »seosko društvo« ni »seoska privreda«.²⁾ Po njemu ovo je razlikovanje metodologijski proizvod samih društvenih istraživača, kako bi mogli proučavati uspješnost razvoja tzv. seoskog prostora u usporedbi s gradskim, i njegove privrede. Pa iako se u nas, u pravilu, razvitak seoskog prostora promatra u zavisnosti od općeg društvenog razvitka³⁾ (koji u svojem uprosječivanju sadrži i »seosko«), nerijetko se promjene »seoskog« proučavaju kao istraživalačka cjelina a da se pri tom »neseosko« u cijelosti zanemaruje.

Pitanje sociologijskog određenja **seoske pripadnosti** očito je bitno za samo konstituiranje i održavanje sociologije sela kao posebne znanstvene discipline. Stoga su dosad brojni sociolozi nastojali teorijskim promišljanjem doći do sociologijske definicije seoske pripadnosti. Pri tom su se ključnima pokazala dva pitanja: prvo, **suprostavljenost seoskog ostalom prostoru danog društva**, i drugo, **izbor indikatora za mjerenje ruralnosti**.

seosko i neseosko

Jedno je od obilježja sociologijskog pristupa razvitku da se malo pažnje poklanja poljoprivredi i seoskom životu, dok je u središtu sociologijske teorije, a posebice istraživanja, urbano-industrijski prostor, njegova struktura i razvojni procesi. Takvim se općim pristupom selo drži arhaičnim i zaostalim društvenim prostorom; ono se može mijenjati isključivo zahvaljujući prodoru ekonomskih i društvenih inovacija iz grada i njegove industrije. Pod tim se

1) Prvotno se podvajanje sociologije sela od sociologije grada i dalje razduuje izdvajanjem agrarne sociologije i sociologije naselja, a u novije vrijeme i sociologije razvoja. Čvrste granice između tih znanstvenih disciplina nisu nigdje postavljene, a niti to mogu biti, jer sve one — izuzev sociologije grada — imaju istu institucionalnu strukturu i sve su podjednako seoske kao i sociologijske.

2) James H. Coop: »Rural Sociology and Rural Development«. *Rural Sociology*, 37/1972, br. 4, str. 519.

3) Usp. posebice slijedeće knjige: Josip Defilippis: **Strukturne promjene na selu mediteranskog područja Jugoslavije**. Split, Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, 1971; Borislav J. Dimković: **Seljac i zemlja.. Sociološka istraživanja društvenih procesa i odnosa na selu u Sremsu**. Novi Sad, Dnevnik, 1968; Juraj Hrženjak: **Selo u promjenama**. Zagreb, Agrarni institut, 1968; Edvard Kardelj: **Problemi socijalističke politike na selu**. Beograd, Kultura, 1959; Petar Marković: **Opšestvenite promeni na selo vo SR Makedonija**. Skopje, Institut za sociološki i političkopravni istraživanja, 1970; Petar Marković: **Migracije i promene agrarne strukture**. Zagreb, Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a, 1974 (Biblioteka Sociologije sela, 4); Zdravko Milinar: **»Integracija ruralnih područja u širi društveno-ekonomski sistem«**. *Sociologija sela*, 8/1970, br. 29/30, str. 158—164; Zdravko Milinar: **Sociologija lokalnih skupnosti**. Ljubljana, Fakulteta za sociologiju, politične vede in novinarstvo, 1971; Vlado Puljiz: **Eksodus poljoprivrednika**. Zagreb, Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a, 1977 (Biblioteka Sociologije sela, 5); Vojin Radomirović: **Reprodukcija seljačkog gazdinstva. Prilozi sociologiji sela i poljoprivrede**. Novi Sad, Radivoj Čirpanov, 1976; Stipe Šušar: **Između zaseoka i megalopolisa**. Zagreb, Centar za sociologiju sela IDIS-a, 1973 (Biblioteka Sociologija sela, 3);

Također vidjeti rad Bosiljke Milinković: **Istraživanja sela i poljoprivrede u Jugoslaviji u poslijeratnom periodu — vrste istraživanja, osnovne teme i bibliografija radova**. Zagreb, Centar za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1979.

utjecajima selo mijenja, ali tek kao pasivni usvajatelj, prilagođavajući se selu egzogenim materijalnim i kulturalnim inovacijama.⁴⁾ Polazeći od (pogrešne) pretpostavke da je temeljna suprotnost naše suvremenosti ona između tradicionalno-agrarnog i urbano-industrijskog, istraživači mjere stupanj razvijenosti upravo tom kliširanom polarizacijom. Neovisno o tome kako se u pojedinom slučaju tipovi radno imenuju — Gemeinschaft/Gesellschaft, seosko-/gradsko, statusno/ugovorno, mehaničko/organsko, tradicionalno/moderno, agrarno/industrijsko — oni se drže nepromjenljivim danostima prije negoli procesima. Pri tom su zanemareni mogući »prijelazni« tipovi, koji zbog same prirode **razvoja kao procesa** u stvarnosti zasigurno postoje. Kako, naime, mnogi empirijski podaci ne mogu »ući« u takve dihotomijske modele, a neki drugi teorijski pristup uopće nije razvijen, sociologija se sela, bar u tom pogledu, nalazi u nekoj vrsti teorijskog vakuuma. (To sa svoje strane samo pridonosi ionako nezadovoljavajućem teorijskom osmišljavanju seoske pripadnosti.)

Na takvu se pristupu temelje mnoge dihotomijske tipologije društva i njegovih podsustava,⁵⁾ a u novije vrijeme i tzv. teorije o industrijskom ili kasnoindustrijskom društvu, koje seoski prostor i njegove strukture drže rezidualnima.⁶⁾ No teoriji se industrijskog društva, »... s meritokratskom funkcijom grada u odnosu na njegovu seosku okolicu«, suprostavio A. Giddens, tvrdeći da u suvremenim uvjetima naprednih ili razvijenih društava više nisu, niti to mogu biti, osnovne suprotnosti one između urbano-industrijskih središta, s jedne, i njihova ruralnog zaleđa, s druge strane.⁷⁾

I kao što pojmovi **tradicionalnog i modernog** po sebi ne mogu biti sociologijski objašnjavajućim promjenljivicama, tako ni **seosko i gradsko** ne mogu biti sociologijskim kategorijama. »Svaki pokušaj — piše R. E. Pahl — da se obrasci društvenih odnosa vežu uz određenu geografsku sredinu, po sebi je besplodan čin«,⁸⁾ jer u istom prostoru, širem ili užem, supostoje obilježja obiju polarnih tipova društvenih odnosa, uz brojne međutipove. Uz to, selo se ni u kojem slučaju ne može smatrati pukim objektom društvenog mijenjanja. Procesi koji mijenjaju selo daleko su složeniji, pa je znanstveno prihvatljivo smatrati ih tek izvanjskim djelatnikom usmjerenim na izmjenu inače statičke seoske zajednice. Drugim riječima, **seoski se prostor i njegova struktura i u njemu postojeći društveni odnosi (više) ne mogu ispitivati, niti teorijski promišljati, a još manje društvenom akcijom razvojno usmjeravati — izdvojeno od ostalog društva. Povezanost »socijetalnog« i »ruralnog« proizlazi iz prostorne raspoređenosti stanovnika jednog društva u »seoska«**

4) Robert Nisbet: *The Sociological Tradition*. London, Heinemann, 1966 (usp. poglavlje 3).

5) Usp. *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji*. Zagreb, SOUR za sociologiju sela Instituta za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Zagreb, 1972 (Biblioteka Sociologije sela, 2).

6) Clark Kerr st. al.: *Industrialism and Industrial Man*. Cambridge, Harvard University Press, 1960; D. Bell: *The Coming of Post-Industrial Society*. London, Heinemann, 1974.

7) Anthony Giddens: »Classical Social Theory and Modern Sociology«. *American Journal of Sociology*. 81/1976, br. 4, str. 714.

8) R. E. Pahl: »The Rural-Urban Continuum«. *Sociologia Ruralis*, 6/1960, br. 3/4, str. 294.

i »gradska« područja, a to je sastavni dio općih društvenih procesa, koji se temelje na određenom ekonomskom poretku.⁹⁾

indikator i seoske pripadnosti

»Seosko« se može shvatiti na različite načine, no najčešće se pojam **seoski** uzima kao antonim **gradskome**, izrično ili ne. Kao dihotomni, ovi pojmovi predstavljaju važnu osnovu za demografsku klasifikaciju te se u tom smislu koriste u popisima stanovništva. Pri tom se različite točke između seoskog i gradskog mijenjaju iz zemlje do zemlje, pa jedno društvo, prostor ili zajednica može biti razvrstano kao seosko ili gradsko na osnovi različitih obilježja kontinuuma.¹⁰⁾

Tako se, primjerice, spominju: niža gustoća naseljenosti, manja društvena diferenciranost, manja socijalna i prostorna pokretljivost, niža stopa društvenog rasta, poljoprivreda kao glavno zanimanje, usredotočenost političko-ekonomskog sustava oko posjedovanja zemlje.¹¹⁾ Ili, I. B. Chitambar ruralno-urbanim razlikama smatra: opću okolicu i usmjerenost na prirodu, vrstu zanimanja, veličinu zajednice, gustoću naseljenosti, homogenost/heterogenost, socijalnu diferencijaciju, društvenu stratifikaciju, društvenu pokretljivost, društvenu interakciju, socijalnu kontrolu, obrazac vodstva, standard života i društvenu solidarnost.¹²⁾

I u nas se, posebice u istraživačkim radovima, utvrđuju i koriste ona obilježja seoske pripadnosti koja se u razvojnom smislu suprotstavljaju gradskoj pripadnosti. Brojna su istraživanja sela upravo imala cilj utvrditi različna obilježja seoskog načina života u odnosu na gradski. Većina ih je tek na opisnoj razini, nabrajajući »seoska« obilježja nekog prostora. Kao pokazatelji različnosti koriste se naročito prirodna okolica, veličina naselja, gustoća naseljenosti, pismenost i obrazovanost stanovništva, zanimanje, međuljudska komunikacija, familizam, socijalna kontrola, način zadovoljavanja potreba, infrastrukturna opremljenost, grupna i lokalna solidarnost i sl.¹³⁾ Tako se »selo« i »seoski« određuju s obzirom na prostorni razmještaj stanovništva, jer je sama riječ »seoski« pojam prostorni, odnosno geografski (koji je, međutim, i sociološki relevantan). U empirijskim se istraživanjima seoskih područja, a posebice seoskih naselja, nerijetko naglašuje **prostornost** na

9) Ova je povezanost »seoskog« i »društvenog« mutatis mutandis izvedena iz povezanosti »urbanog« i »društvenog«. (Usp. C. G. Pickvance, Ed.: **Urban Sociology: Critical Essays**. London Tavistock, 1976.)

10) O dihotomijskim i kontinualnim pristupima u proučavanju seoskih nasuprot gradskim zajednicama usp. Zdravko Milnar: **Društvene skupine** (Beograd, Viša škola političkih nauka, 1965, str. 124—132. — Skripta).

11) Harold F. Kaufman: »Rural«. U knjizi: Julius Gould — William L. Kolb (Eds.): **A Dictionary of the Social Sciences**. New York, The Free Press, 1964, str. 611—612.

12) J. B. Chitambar: **Introduction to Rural Sociology**. New Delhi, Wiley Eastern Private Limited, 1973, str. 129—135.

13) Usp. **Društvene promjene u selu**. Beograd-Zagreb, Jugoslavenski centar za poljoprivredu i šumarstvo — Centar za sociologiju sela IDIS-a, 1974 (Biblioteka Sociologije sela, 4).

račun društvenosti (npr. u socijalnoj geografiji, demografiji i sl.). To je posljedično kako određenju samog predmeta pojedinog istraživanja, tako i korištenoj metodologiji, a što unekoliko dovodi u pitanje samosvojnost sociologije sela kao znanstvene discipline.

Izuzev fizičkih ili morfoloških, odnosno prirodno-geografskih, te funkcionalno-ekonomskih obilježja,¹⁴⁾ koriste se i sociološka te sociopsihološka obilježja seoske pripadnosti. Tako se sa sociološkog aspekta seoska pripadnost obično procjenjuje po različitim obrascima veza u obitelji, rodbinstvu, susjedstvu i lokalnoj zajednici, tijekom obavljanja poljoprivredničkog zanimanja, te u slobodnom vremenu i dokolici. Ističući da postoje znatne razlike u prostoru i vremenu između pojedinih određenja seoskih zajednica i seoskog pripadanja, C. Kostić ukazuje na činjenicu da među njima postoje i neka zajednička obilježja, posebice u pogledu povezanosti ličnosti, prirode i prostora, zatim dominacije agrarne strukture, osebujne organizacije i postojanosti primarnih grupa, seljačkog gospodarstva i dr. Postojeće se definicije mogu svesti na dva osnovna tipa. Prvi, u kojemu se ističe značaj institucija u stabilnim i starim seoskim zajednicama, i drugi, za koji su presudna društvena i kulturna obilježja seoskih grupa i veza u njima.¹⁵⁾ Potreban je, dakle, ruralni »kulturni biljeg« te psihološka povezanost čovjeka s njegovom sociohumanom sredinom.¹⁶⁾

Nadalje, seoska se pripadnost određuje i prema stupnju raširenosti tzv. tradicionalnih vrednota i običaja te »seoskog« načina ponašanja, s jedne strane, i prisutnosti tehnoloških novina i civilizacijskih dostignuća, s druge. Takav ekološki i/ili tehnološki determinizam, iako već u literaturi kritiziran,¹⁷⁾ i dalje se provlači u istraživanjima sela. Tako se preko namjerno odabranih pokazatelja nastavlja polarizacija jednog društva, njegove kulture i privrede u tradicionalnu i modernu, seosku i gradsku, agrarnu i industrijsku, razvijenu i zaostalu i sl. Jednom izgubivši pogrešnom interpretacijom svoj ontološki status, Tönniesovi se analitički modeli **Gemeinschafta** i **Gesellschafta** uporno održavaju, i to ne samo u obliku institucionaliziranih polarnih tipova ruralno-urbanog kontinuuma (P. A. Sorokina i C. C. Zimmermana¹⁸⁾) a potom i folk-urbanog kontinuuma (R. Redfielda¹⁹⁾), nego i u izrazito empiricističkim, u više znanstvenih disciplina korištenim pristupima istraživanju sela, kroz suprostavljanje sela gradu.²⁰⁾

14) Kombinacija je ovih obilježja posebice zastupljena u demografskim i socijalnogeografskim istraživanjima seoskih naselja u nas.

15) Cvetko Kostić: **Sociologija sela**. Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1969, str. 136.

16) Giovanni Hoyois: »Seoska pripadnost«. **Sociologija sela**, 14/1976, br. 51/52, str. 119—124.

17) Usp. Benno Galjart: »Rural Development and Sociological Concepts«. **Rural Sociology**, 36/1971, br. 1, str. 31—40.

18) Piterim A. Sorokin — Carle C. Zimmerman: **Principles of Rural-Urban Sociology**. New York, Henry Holt, 1929.

19) Robert Redfield: »The Folk Society«. **American Journal of Sociology**, 52/1947, br. 3, str. 293—308.

20) Usp. R. E. Pahl, nav. di., str. 286 i 293; Anthony Giddens, nav. di., str. 718—719.

Jednom empirijski utvrđeni i provjereni, pokazatelji seoske nasuprot gradskoj pripadnosti uvode se kao pretpostavke u sva buduća ruralnosociološka istraživanja, i to kao **integralna razlučna obilježja seoskog života** (koja često nisu istovjetna onima koje koriste neke druge znanstvene discipline u »svojim« istraživanjima seoskog života). Očito je da nije teško provesti takvo katalogiziranje brojnih geografskih, demografskih, ekonomijskih, socijalnih, kulturnih i drugih razlika između seoskog i gradskog stanovništva — i ne samo između njih. No, sociološki relevantno pitanje nije postoje li ili ne postoje takve razlike u načinu života i ponašanja. Potrebno je, naprotiv, pokazati i dokazati **uzročnu vezu između »seoske pripadnosti« (ruralnosti) i određenog načina međuljudskog odnošenja (interakcije).**²¹⁾ A induktivizam, toliko prisutan u sociologiji sela, zamagljuje ovo bitno pitanje!

Sigurno je, međutim, da dihotomija selo — grad ima svoje povijesno utemeljenje u podudaranju profesionalnog obrasca s rezidencijalnim u određenju populacije. Stoga se i sociologija sela najopćenitije smatra društvenom znanosti, koje je predmet proučavanja onaj dio stanovništva koje živi u seoskim naseljima i neposredno se bavi poljoprivrednom proizvodnjom radi proizvodnje hrane za vlastite potrebe i/ili potrebe drugih. Ovdje se, dakle, ruralnost poistovjećuje sa sociogeografskim **locusom** poljoprivredne djelatnosti, a što je iznenađujuće često upravo u (agrarnih) ekonomista.²²⁾ Na to upozorava i I. T. Sanders ukazujući da mnogi smatraju upravo poljoprivredničko zanimanje ključnom odrednicom seoske pripadnosti.²³⁾ A to je — dodajmo — očito zamjenjivanje, ili barem zanemarivanje različnosti agrarnog i ruralnog.²⁴⁾

D. I. King, međutim, nudi određenje pojma ruralnosti kroz koncept »ruralnog razvitka« kao unapređenja standarda života seoskih stanovnika, neovisno o tome je li uzrok tome dohodak iz poljoprivrede ili izvan nje.²⁵⁾ Pri tom naglašuje međuuvjetovanost agrarnog i ruralnog razvitka, posebice u funkciji »sadašnje i buduće strukture mogućnosti za poljoprivredničke obitelji«, smatrajući, vjerojatno, da su upravo obitelji »čistih« poljoprivrednika te seljaka-radnika najneposrednije u žiži ne samo agrarnog nego i ruralnog (kao kontekstualnog) razvitka.

Kako se, dakle, profesionalna osnova seoskih stanovnika, prije isključivo ili pretežno poljoprivrednika, diferencira s razvitkom društva, gubi se jedna inače homogena odrednica seoske pripadnosti

21) Usp. Howard Newby: *Rural Sociology*. London, Sage Publication, 1980, str. 29 (Posebni broj časopisa »Current Sociology«).

22) Usp. upr. Michel Lipton: *Why Poor People Stay Poor: a Study of Urban Bias in World Development* (London, Temple Smith, 1976, str. 13 et passim).

23) On se pak pojavljuje kroz veličinu naselja i gustoću naseljenosti, pridodajući tome i različit način života stanovnika sela i grada (usp. Irwin T. Sanders: *Rural Society*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc., 1977, str. 2).

24) Upravo na ovu, inače raširenu nekonzistentnost u diferencijalnom korištenju pojmova »agrarnog« i »ruralnog« dobro ukazuje i Louk Box u svome radu: »Urban Bias, Rural Sociology and Development Strategy« (*Sociologia Ruralis*, 20/1980, br. 1/2, str. 122—123).

25) D. I. King: »Rural Development: A Proposed new Perspective«. *Land Tenure Center Newsletter*, Madison, University of Wisconsin. 1974. No. 44.

— bavljenje poljoprivredom kao glavnim zanimanjem. Otuda i sve veća potreba za redefiniranjem seoske pripadnosti, kako bi se lakše mogli odrediti pojmovi »seosko stanovništvo«, »seoska zajednica«, »seoski stratifikacijski sustav«, »seoska obitelj/porodica«, »seosko susjedstvo« i sl.

Pitanje je, međutim, mogu li društveni sustavi uopće biti lokalno utemeljeni, tj. postoji li uzročno-posljedična veza između **prirode** pojedinog lokalnog društvenog sustava i njegove **seoske pripadnosti**? Ne proizlazi li ta veza prije iz nemogućnosti ili nemoćnosti lokalnog stanovništva da transcendirira prostorno ograničenje — a što je rezultat socijalnih i drugih nejednakosti koje postoje u široj društvenoj zajednici prije negoli u prirodi seoske lokalne zajednice **per se**. U tom smislu Pahl i Newby tvrde da ne postoji seosko stanovništvo po sebi, nego su to specifične populacijske kategorije koje se iz različitih ali utvrđljivih razloga nalaze u tzv. seoskom prostoru.²⁶⁾

alternativni pristupi određenju seoskog prostora

U novije se vrijeme pokušava objasniti podjela jednog društva na seoski i gradski prostor **podjelom rada između poljoprivrede i industrije**.²⁷⁾ Ovdje je veza između društvene strukture i prostorne strukture ključna. Jer ukoliko se društvo u prostornom smislu svodi na prirodu iskorištavanja zemljišta kao sredstva i uvjeta za proizvodnju, seosko bi područje bilo ono koje je društveno organizirano oko poljoprivredne proizvodnje i ekstenzivnog iskorištavanja prostora (tj. zemlje), a gradsko bi bilo organizirano oko industrijske proizvodnje i obilježeno intenzivnim korištenjem prostora. Povezujući društveno ponašanje s određenim prostornim oblikom naselja valja voditi računa o tome da se jednom ostvareni prostorni oblik nastoji institucionalizirati i tako predodrediti buduće društvene procese.²⁸⁾ Stoga je hipoteza da je podjela društva na »seoska« i »gradska« područja tek prostorni izraz društvene podjele rada mehanicistički i ekonomistički determinizam.

Prostor je institucionaliziran kroz zakonom utvrđena i predviđena prava vlasništva i iskorištavanja društvenog i privatnog zemljišta, čime se umnogome — ali ne isključivo — oblikuju društveni procesi u lokalnom prostoru. Povijest obiluje primjerima kako su se pod sličnim tehnolojskim i ekolojskim uvjetima određeni obrasci vlasničkih odnosa, vezani uz organizaciju poljoprivredne proizvodnje, uobličavali pod utjecajem razvitka globalnog društva prije negoli lokalne sredine. No to istodobno ne znači da se poljoprivredna proizvodnja organizira isključivo na istim načelima kao i industrijska (tj. jednoobrazno za cijelo društvo), niti da se u seo-

26) R. E. Phal (Ed.): **Readings in Urban Sociology**. Oxford, Pergamon, 1968, str. 105; Howard Newby: **The Deferential Worker**. London, Allen Lane, 1977, str. 95—101.

27) David Harvey: **Social Practice and the City**. London, Edward Arnold, 1973 (usp. poglavlje 5).

28) *Isto*, str. 27.

skim područjima odvijaju isti procesi kao u gradskima. Polazeći od holističkog pristupa integralnom razvitku jednog društva, valja povesti računa kako o razvojnim pretpostavkama i mogućnostima te potrebama pojedinog područja, tako i o jedinstvu vanjskih i unutarnjih činilaca razvoja.

Naime, ni seosko područje (kao uostalom ni gradsko) nije tek statistički ili pravni skup činjenica, stvari i aktivnosti. Ono je prije svega **skup društvenih odnosa koji izražavaju odnose koji postoje u globalnom društvu**. Unutrašnji sadržaj lokalnih odnosa i procesi njihova nastajanja i mijenjanja ne mogu se utvrditi tek pukim povezivanjem obilježja seoske pripadnosti (tj. indikatora seoske pripadnosti) u fenotipove danog prostora, nego tek vezom **strukturnih elemenata** kroz koje se ti fenotipovi (samo)organiziraju. Ukazujući na povezanost društvene proizvodnje i organizacije prostora, M. Castells upozoruje da podudaranje određenog obrasca ljudskog ponašanja s određenim tipom aglomeracije često vodi pogrešnom zaključivanju, a da tek »... promjene u tehničko-društvenom temelju društva vode i novoj vrsti društvenih odnosa i novom obliku prostorne organizacije«. ²⁹⁾

Zbog istaknutih teškoća oko određivanja pojma **seoske pripadnosti** ne iznenađuje prijedlog R. Wakeleya da ruralnost treba smatrati tek **empirijskim referentom**, jer prihvatljiva sociologijska definicija dosad nije ponuđena. ³⁰⁾ A sociologija sela, kao znanost, nedovoljno je usmjerena na promicanje ovog temeljnog definicijskog otvorenog pitanja, u cilju teorijskog prevladavanja dugogodišnje rasprave oko ruralno-urbanog kontinuuma. ³¹⁾

Za analizu (pod)sustava i odnosa u seoskom prostoru bitno je da se tom prostoru pristupa kao **integralnom dijelu** šireg društva. Stoga bi teorijski pristup trebalo razvijati ne isključivo u okviru **sociologije sela** nego na temelju **marksističke** postavke kao **opće teorije o društvu**. U ovakvu su opredjeljenju sadržana dva bitna zahtjeva (ne više samo pretpostavke!): **društvenost i prostor**. Pri razvijanju takva teorijskog pristupa, **uvjetovanost društvenim ima prednost pred prostornim načelom**. Svaka druga parcijalna teorija bila bi nesposobna objasniti društvene strukturalne izvore promijenjenih odnosa i ponašanja, jer ne bi uzela u obzir uzročnost društvenih promjena koja izranja, s jedne strane, iz preobražaja društvenih struktura, a s druge strane, iz odgovarajuće **novе** društvene prakse.

Imajući u vidu osobitosti ne toliko seoskog prostora u cijelosti koliko privatnog sektora poljoprivrede, valja imati na umu slijedeće. Za analizu određenih odnosa između pojedinaca ili društvenih skupina, strukturalno određenih svojim svojstvima i interesima, pripadanje seoskom prostoru (ruralnost) krajnje je uvjetan činilac. No

29) Manuel Castells: »Theory and Ideology in Urban Sociology«. V. S. G. Pickvance (Ed.): **Urban Sociology: Critical Essays**, nav. dj., str. 69.

30) Ray E. Wakeley: »Definitions and Relationships of Rural Sociology«. **Rural Sociology**, 32/1967, br. 2, str. 197.

31) Usp. Howard Newby: »The Rural Sociology of Advanced Capitalist Societies«, V. Howard Newby (Ed.): **International Perspectives in Rural Sociology**, Chichester-New York-Brisbane-Toronto, 1978. str. 5.

isto se ne bi moglo tvrditi i za bavljenje poljoprivredom kao zanimanjem na obiteljskom gospodarstvu. Upravo zbog društvene politike socijalističkog preobražaja poljoprivrede, prije svega privatnog sektora, procesi njegova mijenjanja bit će i dalje znanstveno zanimljivi istraživačkim područjem. Jer, unatoč društvenom usmjerenju na vertikalno povezivanje u poljoprivredi, na udruživanje osobnog rada i sredstava u privatnom vlasništvu s udruženim radom, te na napredak agroindustrijskog kompleksa, pretežni će dio poljoprivredne proizvodnje i obradivih površina ostati u dohledno vrijeme u privatnom, obiteljskom posjedu.³²⁾

Stoga bi buduća istraživanja trebala da odgovore na pitanje kakav je odnos između seljačke obitelji i gospodarstva u uvjetima tržišne poljoprivredne proizvodnje, te privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i sustava lokalne, seoske stratifikacije. Nadalje, pretežnost privatnog vlasništva nad sredstvima i uvjetima proizvodnje u poljoprivredi omogućuje značajnu samosvojnost i nezavisnost u procesu odlučivanja o samoj proizvodnji, razmjeni i ulaganjima. No s druge strane, u uvjetima suvremene proizvodnje hrane za tržište privatni proizvođač ne može ostati »izvan« društveno planirane i organizirane proizvodnje. Uz to, postojeći agrarni absentizam te usmjerenje na vertikalnu integraciju smanjuju autonomnost na individualnoj i lokalnoj razini — no, u kojem opsegu i s kojim posljedicama, utvrditi se može jedino empirijskim putem.

32) O značaju privatnog sektora u poljoprivrednoj proizvodnji u nas E. Kardelj pisao je slijedeće: »Sama činjenica da individualni poljoprivredni proizvođači, to jest zemljoradnici raspolažu sa preko 80% ukupnih obradivih površina govori o tome kolika je uloga i značaj ličnog rada u poljoprivredi. Pošto još dugo vremena veliki procenat obradivih površina neće biti direktno uključen u krupnu socijalističku poljoprivredu naše socijalističko društvo je dužno i prema sopstvenoj ekonomici, a pre svega prema radnim ljudima koji rade na toj zemlji da preduzme sve što je moguće kako bi se i njihova produktivnost rada koliko je to moguće podizala. A to je moguće postići samo njihovim povezivanjem i sve »totalnijom« kooperacijom sa socijalističkim sektorom udruženog rada. U tome se izražava i proces podružljavanja poljoprivredne proizvodnje bez nasilnog uništavanja seljačke svojine.« (Edvard Kardelj: »Povezivanje samostalnog ličnog rada zemljoradnika u sistem samoupravnog udruženog rada«. Sociologija sela, 17/1979, br. 65/66. str. 3.1.)

Ruža First

On the Concept of »Being Rural«

Summary

How the question of belonging to the village is sociologically resolved is essential for the constitution of the sociology of the village as a separate scholarly discipline. We must also ask whether it is possible to distinctly determine the »rural« today, when the village has become so close to the town. In this dilemma the author first analyses the sociological dichotomies village-town, and then the indicators of being rural, as opposed to being urban. It is not difficult to catalogue many geographic, demographic, economic, social, cultural and other differences between the rural and the urban population and way of life. But the sociologically relevant question is not whether or not such differences in way of life and behaviour exist. What is essential is to prove a causative link between rurality and a certain pattern of interpersonal relations.

The rural region (and the urban region also) is not just a statistical or legal set of facts, things and activities. It is in the first place a set of social relations, which express relations that exist in society as a whole. Thus the essence of local rural relations can only be established by linking the causes and consequences of certain structural elements, through which the phenotypes of a given region are organized. In that process what is conditioned by social relations should have priority over the spatial principle. ●

О понятии »сельской« принадлежности

Резюме

Вопрос социологического определения принадлежности сельской местности является основой для утверждения социологии деревни как отдельной научной дисциплины. Однако, одновременно ставится вопрос возможности точного определения понятия »сельский« в современных условиях сближения деревни и города. Исходя от такой дилеммы, автор в первую очередь анализирует социологические дихотомии село — город а затем, показатели сельской принадлежности в сравнении с городской. Каталогизацию многочисленных географических, демографических, экономических, социальных, культурных и остальных различий присущих между сельским и городским населением и образом жизни не трудно провести. Однако для социологии, вопрос существую ли или нет такие различия в образе жизни или поведении имеет относительный характер, существенным является доказать причинную связь между сельским образом жизни и определенным образом отношений между людьми.

Сельская местность (в то же время и городская) не представляют собой только сочетание статистических или юридических фактов, вещей и активности. В ней прежде всего сочетаются общественные отношения отражающие отношения в глобальном обществе. Поэтому, сущность метсных отношений в сельской среде можно утвердить только на основании причинной связи отдельных структурных элементов внутри которых организуются фенотипы определенного пространства. При этом, общественная обусловленность должна иметь преимущество в сравнении с пространственным началом. ●